

Műhely

Nemzetközi Érettségi I.

Hamp Gábor–Jakobsenné Szentmihályi Rózsa–Szili Ágnes

Magyartanítás a Nemzetközi Érettségi oktatási rendszerében

1992 szeptemberétől a budapesti Karinthy Frigyes Gimnáziumban működő angol-magyar tanítási nyelvű tagozat tizenöt tanulója számára – kísérletképpen – elindították a Nemzetközi Érettségi (IB) néven ismert oktatási rendszer programját, majd 1994-ben eszerint zajlott le az első érettségi vizsga. Amikor ez az írás megjelenik, már a negyedik évfolyam indult ezzel a programmal. Következő számainkban sorozatban mutatjuk be az IB-programban oktatott tantárgyakat.

A Nemzetközi Érettségi (a továbbiakban IB) rendszer a hatvanas évek végén, különböző nemzetközi iskolákban, egyetemi tanárok szellemi, kormányok és alapítványok anyagi támogatásával kidolgozott középfokú oktatási és minősítő rendszer.

Az IB-szervezet központja Svájcban található. Hetvenöt országban, közel hatszáz IB-iskola működik, az oktatásban részt vevő tanulók száma körülbelül húszezer. Azok az iskolák, amelyek csatlakoznak az IB-hez, vállalják annak anyagi és szakmai követelményeit, mindézért cserébe központilag irányított és ellenőrzött tananyagot, valamint vizsgalehetőséget kapnak. A programban az oktatás nyelve angol, francia vagy spanyol. A sikeres munka alapos nyelvtudást követel meg a tanulóktól, hiszen amellett, hogy az adott nyelven – a Karinthy Frigyes Gimnáziumban angolul – tanulják a tantárgyakat, az érettségi vizsgát ezen a nyelven kell letenniük. Természetesen a magyar irodalmat magyarul tanulják, és magyarul is vizsgáznak. Az IB-re a felkészítés a középiskola utolsó két évében folyik. A második év végén kerül sor az érettségi vizsgára, amely körülbelül két héten át tart, és nem az iskola tanárai, hanem külső vizsgáztatók előtt történik a nagyon szigorú IB-szabályok következetes betartásával.

A magyar irodalom tantárgy az IB-ben

A Nemzetközi Érettségi keretében folyó magyartanítás olyan programot ajánl, amelynek összeállított tananyaga jelentős mértékben különbözik attól, amit megszokhattunk a harmadikos-negyedikes gimnáziumi magyarórákon. Például a tanuló a tanórákon esetleg nem fogják tanulni 'horribile dictu' Petőfit vagy József Attilát. Magyartanítás Petőfi nélkül? Vérlázítónak tetszik.

A magyar tantárgy a Nemzetközi Érettségi rendszerben az ún. első nyelv csoportban szerepel, amely csoport a rendszerben tanuló gyerekek anyanyelvét foglalja magában.

Minthogy nagyon sok tanuló vesz részt az IB-oktatásban a világ minden részén, ebben a csoportban számos nyelv szerepel (pl.: arab, norvég, kínai, magyar stb.).

A magyar irodalmat is – a többi tantárgyhoz hasonlóan – alapóraszámban (heti 3 óra) és emelt szinten (heti 5 óra) lehet tanulni. A továbbiakban az alapóraszámban tanított csoportokat (A), az emelt szinten tanított csoportokat (E) rövidítésekkel fogjuk jelölni.

A tantárgyi követelményeket nem tanmenetek és tankönyvek határozzák meg, hanem témakörök, amelyeket meghatározott feltételek mellett a tantárgyat tanító tanárnak kell értelmeznie és feldolgozható órai anyaggá alakítania. Ennek az előnye – és nem csak a magyar tantárgyról van szó – az, hogy rendkívül rugalmassá válik a tantárgyi keret, aminek következtében akár évről évre meg lehet változtatni a hangsúlyokat.

Az IB-ben magyar irodalom tanítása folyik, nincs külön nyelvtanítás. Természetesen a helyesírási, nyelvhelyességi, stilisztikai szempontok mind a szóbeli, mind az írásbeli munkák értékelésében benne foglaltatnak.

A magyartananyag összeállítása

A két évre szóló magyar irodalom tantárgyi anyag összeállítása a tanár dolga és felelőssége. A választás kereteit azonban az IB központilag határozza meg.

A két év alatt elsajátítandó anyag négy csoportba osztható:

1. Világirodalom
2. Közelítések az irodalomhoz
3. Műfajok
4. Szabadon választott művek

Ezek a csoportok alkotják a feldolgozandó anyag vázát. A négy anyagrész időben körülbelül ki is tölti azt a négy félévet, amely a program szerint a rendelkezésünkre áll. A Karinthy Frigyes Gimnáziumban az a gyakorlat alakult ki, hogy többé-kevésbé a fenti sorrendben következnek egymás után a tananyag-egységek, de a tanárok kezét semmiféle szabály nem köti meg: úgy építik fel a tanmenetüket, ahogyan azt jónak és hasznosnak, továbbá a gyerekek számára befogadhatóbbnak látják.

Világirodalom

A világirodalom anyagrészben három művet kell feldolgozni a gyerekekkel mind az alap- (A), mind az emelt szinten (E).

Az IB-ben a „mű” fogalmába egy hosszabb irodalmi szöveg (pl. regény) vagy novellaválogatás (pl. tíz-husz elbeszélés) vagy versválogatás tartozik. Tehát, ha a világirodalom anyagrészben például *Kafkát* választjuk az egyik szerzőnek, akkor a hozzá kapcsolódó feldolgozandó mű nem egyetlen elbeszélést jelent, hanem vagy többet olvastatunk el és beszélünk meg a gyerekekkel, vagy pedig a szerző egyik regényét. A szövegek kiválasztását, mennyiségének és nehézségi fokának eldöntését a tanár szakértelmére bízva az IB.

Az IB egy ún. világirodalmi listát állított össze, és az ezen felsoroltak közül három művet kell választani. Bármilyen nyelvet is tanítanak egy iskolában *első nyelvként* – azaz az anyanyelvét –, ebben az anyagrészben az olvasandó művek erről a listáról kerülnek ki, tehát ez virtuálisan közös világirodalmi tananyag minden – éppúgy a kínai, mint a magyar – gyerek számára.

A lista tíz nagy csoportban foglalja össze az egyes műveket. A csoportosítás elve részint földrajzi, részint tematikai. A csoportok a következők:

1. Afrikai irodalom
2. Latin-amerikai irodalom
3. Észak-amerikai irodalom
4. Orosz irodalom
5. Egykori gyarmatosított népek irodalma a függetlenség előtt és után
6. Japán irodalom
7. Görög és római irodalom
8. Bebörtönzött életek
9. A család az irodalomban
10. Nők az irodalomban

A tanár feladata, hogy kiválasszon három művet a megadott csoportok közül.

Például, ha az *Orosz irodalom* témakör mellett döntöttünk, akkor feldolgozhatjuk *Tolsztojtól* a Háború és békét, *Dosztojevszkijtől* a Bűn és bűnhődést és *Csehov* egyik drámáját. Ez a három mű fogja alkotni a világirodalmi rész anyagát. (Ebben a csoportban még *Lermontov*, *Paszternak*, *Szolzenyicin*, *Turgenyev* és *Zamjatin* stb. regényeit, elbeszéléseit, találhatjuk. Természetesen *Tolsztojtól*, *Dosztojevszkijtől* és *Csehov* más művei is megtalálhatók a listán az általunk példaként választottak mellett.)

Ezeket a munkákat fordításban, az oktatott nyelven, a mi esetünkben magyarul kell olvasni.

Közelítések az irodalomhoz

A program összeállítását itt is lista segíti, a magyar irodalmi lista. Az IB minden, az „első nyelv” csoportban tanított nyelven összeállít egy ilyen listát.

A magyar lista a következő:

1. Dráma
2. Költészet
 - a) XVI–XIX. századi lírai költészet (*Balassi, Zrínyi, Csokonai, Berzsenyi, Vörösmarty, Kölcsey, Tompa Mihály*)
 - b) A tizenkilencedik század óriásai (*Petőfi, Arany*)
 - c) Nagyvárosi költészet – XIX–XX. század (*Vajda, Reviczky, Kiss József, Heltai, Kosztolányi, Kassák*)
 - d) A Nyugat költői (*Ady, Babits, Füst Milán, Tóth Árpád, Juhász Gyula*)
 - e) A harmincas évek nagyjai (*József Attila, Radnóti Miklós*)
 - f) Népi költők (*Erdélyi, Sinka, Fodor, Illyés, Jankovich*)
 - g) Kortárs költészet (*Benjámin, Devecseri, Pilinszky, Nemes Nagy, Nagy László, Juhász, Csóóri*)
3. Egy alkotás az életmű tükrében

A tananyag összeállításának módja a következő. Emelt szinten (E) mindhárom csoportból – *Dráma, Költészet, Egy szabadon választható szerző* – kiválasztunk egy művet és még egyet bármelyikből a három közül; az alapóraszámiban tanított csoportban (A) pedig két művet választunk ki bármelyik két csoportból a három közül. Mind a négynek (E), illetve mind a kettőnek (A) magyar nyelven fródott és más-más szerzőtől származó műnek kell lennie.

Az első és harmadik csoportban nem sorolnak fel szerzőket, csupán a választás irányát jelölik meg. A *Dráma* csoportban egy drámai művet; az *Egy alkotás az életmű tükrében* csoportban regényíró esetén egy regényt, novellistánál tíz-tizenöt novellát, költőnél egy reprezentatív versválogatást kell választani. A második, *Költészet* csoportban a „mű” az egyik alcsoportot jelenti, és az alcsoportban megnevezett szerzőktől 20-25 verset kell feldolgoznunk.

Bemutatunk két lehetséges programot:

Emelt szinten tanított csoport	Alapóraszámában tanított csoport
<i>Madách Imre: Az ember tragédiája</i>	A Nyugat költői
Lírai költészet – XVI-XIX. sz.	<i>József Attila</i>
A tizenkilencedik század óriásai	
<i>Jókai Mór</i>	

Ha elgondolkozunk azon, hogy milyen megfontolások állnak ezen tananyag-összeállítás módszer mögött, akkor a következőket vehetjük észre.

A választás a *Költészet* csoport esetében egy – az ábécé kisbetűivel jelzett – teljes alcsoportra vonatkozik, vagyis arra a körülbelül húsz versre, amely az alcsoportok nevében megadott irodalomtörténeti vonulatot hivatott képviselni. Tanulmányozásuk célja tehát egy irodalomtörténet korszak áttekintése.

A harmadik csoportban egy regényt vagy néhány novellát dolgozunk fel a kiválasztott szerzőtől, azt mégsem önmagában, hanem az egész életműben elfoglalt szerepe szempontjából vizsgáljuk.

Egy színpadi mű feldolgozásakor (*Dráma*) pedig azon van a hangsúly, hogy annak az egyetlen műnek minél elmélyültebb, *immanens* értelmezését adjuk irodalomtörténeti és életmű kontextusától függetlenül.

Ebben az anyagrészben azt kell elérnünk, hogy megmutassuk a tanulóknak az irodalmi művek *három lehetséges megközelítési módját* – magából a műből, a szerzői életműből és a mű irodalomtörténeti beágyazottságából eredőket. Ezekre a megközelítésekre utal ennek az anyagrésznek az elnevezése.

Műfajok

Ebben a csoportban az emelt szinten három magyar és egy külföldi, az alapszinten két magyar és egy külföldi szerző művét tanulmányozzuk.

A magyar szerzőket a magyar irodalmi listáról választjuk. Ezen a listán ehhez az anyagrészhez is kapcsolódik egy csoportosítás, amely műfajok szerint kapcsolja össze a műveket.

1. A kezdetek – irodalom és költészet a XIII–XV. században
2. Elbeszélő költészet – XVII–XX. század (*Zrínyi, Vörösmarty, Arany, Babits*)
3. Történelmi regény (*Kemény Zsigmond, Mikszáth, Gárdonyi, Móricz, Makkai Sándor*)
4. A modern regény (*Jókai, Mikszáth, Kaffka Margit, Kosztolányi, Molnár Ferenc, Móricz, Márai, Németh László*)
5. Elbeszélések (*Jókai, Krúdy, Babits, Kosztolányi, Móricz, Móra, Molnár, Tersánszky, Tamási Áron, Örkény, Mészöly Miklós*)
6. Memoáriróladalom (*Tótfalusi Kis Miklós, II. Rákóczi Ferenc, Mihes Kelemen, Kazinczy, Bölöni Farkas Sándor, Kassák, Illyés, Vas István, Szász Béla*)

Ez kiegészül még egy külföldi szerző valamely művével a világirodalmi listáról, amely természetesen a választott csoport csoportosítási elve szerint kapcsolódik a magyar írók munkáihoz.

Két program lehetséges összeállítását mutatjuk be:

Emelt szinten tanított csoport	Alapóraszámban tanított csoport
A modern regény	Elbeszélések
<i>Móricz Zsigmond: Rokonok</i>	<i>Krúdy Gyula</i>
<i>Kosztolányi Dezső: Édes Anna</i>	<i>Kosztolányi Dezső</i>
<i>Márai Sándor: Zendülők</i>	
Kapcsolódó világirodalmi mű:	Kapcsolódó világirodalmi mű:
<i>Thomas Mann: Doktor Faustus</i>	<i>Franz Kafka</i>

Szabadon választott művek

Az iskola által szabadon választott anyagrészből az IB szintén megszabja a tanulmányozandó művek számát: négy (E), illetve három (A), amelyből három (E), illetve kettő (A) magyar szerzőtől, egy (E, A) pedig külfölditől származik. Természetesen más-más szerzők műveiről van szó.

Itt a választást nem kötik semmiféle listához, azonban a világirodalmi műnek valamilyen meghatározott szempontból kapcsolódnia kell a magyar művekhez.

Egy lehetséges választás:

Emelt szinten tanított csoport	Alapóraszámban tanított csoport
A Nyugat költői	A világ gyerek szemmel
<i>Ady Endre</i>	<i>Ottlik Géza: Iskola a határon</i>
<i>Babits Mihály</i>	<i>Nádas Péter: Egy családregény vége</i>
<i>Kosztolányi Dezső</i>	
Kapcsolódó világirodalmi mű:	Kapcsolódó világirodalmi mű:
Francia szimbolista költők	<i>André Gide: Pénzhamisítók</i>

A tanár egyéni ízlése és megfontolása dönthet itt tehát a művekről, de az IB tesz néhány ajánlást. Például: az adott ország nemzeti kisebbségi irodalmának megismertetése; az IB-tananyag hozzáigazítása a nemzeti követelményekhez; egy, a program során már tanulmányozott szerző, valamely, az anyagból kimaradt, de fontosnak tartott művének tanulmányozása; a teljes tananyag műfaji vagy tematikai stb. kiegyensúlyozása; az összehasonlító elemzéseket lehetővé tévő művek feldolgozása. Ezeket a javaslatokat hasznos figyelembe venni.

Jól látható, hogy bár egyfelől meglehetősen kötött a választás módja, a tanár mégis elég nagy szabadságot élvez a tananyag összeállításában. Mindenki a saját ízlése, tapasztalatai alapján válogathatja össze a feldolgozandó művek listáját. Az IB csupán azt kívánja meg, hogy az összeállítás teremtsen lehetőséget a gyerekeknek arra, hogy különböző műveket tudjanak összehasonlítani tematikai, stilisztikai, műfaji, narrációs és/vagy szerzői életművek szempontjából.

Az egyes anyagrészekhez kapcsolódó tanulói feladatok

Minden anyagcsoport más és más képességek fejlesztését és gyakorlását feltételezi, így mindegyikhez valamilyen meghatározott feladattípus tartozik.

Világirodalom – világirodalmi tanulmány és házi dolgozat

A világirodalmi tananyaghoz elsősorban a gyerekek írásbeli képességeinek fejlesztése kapcsolódik. Ebben az időszakban a közös órai munkán kívül minden tanulónak az a feladata, hogy készítsen el egy tanulmányt.

A *világirodalmi* anyagrészt tanításának kezdetén a gyerekeknek ki kell választaniuk valamely szempontot, amely szerint vizsgálni fogják az adott műveket. Ilyen lehet például: *elbeszélési technikák, jellemábrázolás, a művek társadalomképe* stb. A cél nyilvánvalóan az, hogy a diák már felkészülten lásson hozzá az olvasáshoz: valamit ki akar olvasni a műből. Sokkal fegyelmesebb, figyelme- sebb, elmélyültebb lesz az olvasása.

A választott szempontból fogja vizsgálni a diák a regényeket, drámákat. Amikorra az órák során befejezzük az adott művek feldolgozását, a tanulóknak el kell készíteniük egy dolgozatot 1200-1500 szó terjedelemben. Ezt a dolgozatot nevezzük a *világirodalmi tanulmánynak*. A dolgozat *témájának* a választott szemponthoz kell kapcsolódnia, és a feldolgozott művek többségét magában kell foglalnia. A csoportban több gyerek is választhatja ugyanazt a szempontot, de ugyanazt a témát nem.

Szemléltetésül hadd mutassuk meg egy dolgozat szempontját és témáját. Legyen képzeletbeli tanulónk *Rózsa Ágnes*, aki a műveket az ábrázolt társadalomkép szempontjából akarja feldolgozni. Ebben a csoportban XIX. századi orosz művekkel foglalkozunk (*Gogol, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Csehov*). *Ágnes* figyeljen arra, hogy több orvost is szerepeltetnek ezek a szerzők, és közben észreveszi azt is, hogy ezek az orvosok többnyire nem gyógyítanak, rosszabb esetben pedig már nem is tudnak gyógyítani. A dolgozatnak, amelyet megír végül, az a témája, hogy milyen funkciójuk is van az orvosoknak ezekben a regényekben, illetve egyéb műfajú munkákban, és hogy vajon mennyire tipikus figurák ezek a többi szereplővel összehasonlítva.

A tanuló tehát teljesen *önálló* munkát végez. Maga választ szempontot, maga jelöli ki a témát, önállóan állítja össze a feldolgozandó irodalmat stb. (A tanár legfeljebb tanácsot adhat például abban, hogy két felmerülő téma közül melyiket volna hasznosabb kidolgozni.)

Természetesen a tanuló azon művek alapján írja a dolgozatát, amelyekkel az órákon foglalkozunk, és éppen az a cél, hogy rávegyük őt arra, hogy valami olyat hozzon létre, ami az ő saját munkája, saját gondolata. Valami olyat, ami nem jöhetne létre önként.

A másik dolgozatot (*házi dolgozat*) csak az emelt szinten tanulóknak kell elkészíteniük. Ez a munka kevésbé kötött, mint az előző – terjedelme 700-1000 szó, és műfaja is szabadon választható: valamely tanult szerző tetszőleges művének (vers, novella) elemzése, egy mű fontos részletének értelmezése. Elkészíthetik például egy drámai hős elképzelt naplójának megírását stb. Ezeknél a „kreatív” műfajoknál csupán az a kikötés, hogy készüljön hozzájuk egy rövid reflektív kísérő szöveg: miért éppen ezt választotta, miért releváns az adott írás a kapcsolódó irodalmi művel stb.

Az értékelés szempontjaiból kiderül, hogy ennél a dolgozatnál a hangsúly azon van, hogy a gyerekek mennyire képesek *személyes* választ adni egy műre.

Mivel a két év során tanulmányozott bármelyik világirodalmi műhöz kapcsolódhat ez a dolgozat, elkészítésének időpontja a tanulóra bizható; persze érdemes odafigyelni, nehogy időzavarba kerüljön, és a vizsgaidőszak előtt másfél hónappal, amikor már közeledik a dolgozatok beküldésének határideje, kezdjen hozzá.

Közelítések az irodalomhoz

Ennél az anyagrésznél a szóbeli kifejezőkészségek fejlesztése a legfontosabb. A tanulóknak a tanév során rendszeresen kell felelniük: kiselőadások, szervezett órai viták (amelyekben a vita kordában tartásáért az egyik tanuló felelős), drámai szövegelőadások, egy saját maguk által kiválasztott vers vagy szövegrészlet bemutatása az osztálynak stb.

Szereplésükért pontokat kapnak a tanulók, amelyek beleszámítanak majd a végső értékelésbe. De a feleleteknek van egy másik funkciója: előkészítik a tanulókat a szóbeli vizsgára, amely az utolsó tanév vége felé zajlik le.

A szóbeli vizsgán a tanulóknak egy általuk már korábbról ismert, a *Közelítések az irodalomhoz* anyagrészben tanulmányozott szövegről kell beszámolniuk 15 (E), illetve 8 (A) percben. A feleleteket magnószalagra kell venni. A szöveghez egy-két segítő kérdést kapnak, és ezek szolgálnak kiindulópontul a felelőnek. A vizsgáztató tanárnak *nem* feladata, hogy a felelés során kérdésekkel segítse a tanulókat (túl az esetleges vizsgadrukk legyűréshez szükséges néhány bemelegítő kérdésen), vagyis 8, illetve 15 percig folyamatosan kell beszélniük egy irodalmi szövegről – nem a szerzőről, nem az életrajzról és nem a korról.

A felkészítés idején egyfelől arról kell gondoskodni, hogy legyen miről beszélnie a gyerekeknek: tehát tartalmas órákat kell tervezni és tartani. Másfelől készség-gé kell fejleszteni a szóbeli szövegértelmezést.

Mindenfajta szóbeli megnyilatkozást (tehát a vizsgát és az évközi feleleteket is) négy szempont szerint értékelnek.

- A) Nyelvhasználat
- B) A művek ismerete
- C) Gondolatgazdagság és előadásmód
- D) Irodalmi érzékenység

A szóbeli feladatok formai és tartalmi követelményeit világosan és részletesen rögzíti az IB. Ez olykor meglehetősen nehézkesé teszi az osztályozást, de hogyha a gyerekek pontosan ismerik a velük szemben támasztott követelményeket, nagyon ügyesen fel tudnak készülni egy-egy kiselőadásra, és rendkívül tartalmas, élvezetes „feleleteket” adnak az órákon.

Műfajok

Ennek a tananyagrésznek alapján szerzett ismeretek közvetlen ellenőrzése az írásbeli érettségi vizsgán, az esszékérdésre írt fogalmazás keretében történik. A kérdést többnyire olyan formában teszik fel, hogy tág teret nyisson az érettségizőnek a válaszadásra.

Szabadon választott anyagrész

A szabadon választott művek elsajátítását bizonyító beszámoló hasonló a *Közelítések az irodalomhoz* anyagrészénél említettekhez, kivéve azt, hogy a szóbeli vizsga ezekre a művekre nem vonatkozik. Ezért itt nem részletezzük újból, hogy milyen követelményeket támaszt ez a rész a gyerekekkel szemben.

Itt szeretnénk azonban megemlíteni egy másik fontos feladatot, amelyre a gyerekeknek fel kell készülniük év közben. Az írásbeli érettségi vizsga az esszé-kérdés mellett egy másik feladatot is tartalmaz, a *kommentárt*. Ennél a feladatnál a gyerekek olyan szöveget kapnak, amelyet korábban nem tanulmányoztak az órákon, és nagy valószínűséggel nem is ismernek. Ezt a szöveget kell értelmezniük – az alapóraszámában tanulóknak (A) négy ún. *segítő kérdés* segítségével, az emelt szinten tanulóknak (E) ilyen kérdések nélkül.

Felkészülni úgy lehet rá, hogyha év közben folyamatosan adunk ilyen feladatokat a gyerekeknek. Egy ismeretlen szöveget (érdemes eltitkolni a szerzőt, mert így nem tudnak előtolakodni beidegződött klisék) kapnak ilyenkor a tanulók, otthon (esetleg az órán) kell megírniuk az értelmező fogalmazását. Jól kiderül az értékeléskor, hogy hogyan, milyen vonatkozásban lehet fejleszteni tanítványaink irodalmi belátásait. Természetesen érdemes úgy osztályozni ezeket a fogalmazásokat, ahogyan majd a vizsgán is osztályozni fogják. Erre van lehetőség, hiszen a részletes értékelési szempontokat pontosan ismeri a tanár, és jó a gyerekeknek is, ha megtudják, miként fejlődhetnek tovább.

Látható, hogy (többé-kevésbé) ez az írásbeli a megfelelője a szóbeli vizsgának (kivéve, hogy ott egy korábról ismert szöveget kell értelmezniük a tanulóknak). Az ott említettek *mutatis mutandis* tehát itt is érvényesek.

Az érettségi vizsga

Az érettségi vizsgára a második év végén, májusban kerül sor. A vizsga írásban történik, és a nyelvi tárgyak, azaz az „első nyelv” kivételével angolul kell megírniuk a tanulóknak a tesztek, dolgozatokat. Úgy szervezik meg az érettségit, hogy az egész világon mindenütt egy időben zajlanak a vizsgák az azonos tantárgyakból. A két hétig tartó vizsgasorozatot az iskola bonyolítja le. Minden tanulóknak, minden tantárgyából kell vizsgát tennie (kivéve a tudáselmélet tantárgyat). A vizsga egyetlen érettségi tantárgyból sem csupán feleletválasztós tesztek kitöltését jelenti, hanem szinte mindig esszé-kérdésre kifejtendő terjedelmes válasz megírását is (biológiából, földrajzból stb. is) magában foglalja. A végső eredményt azonban, mint erről még szó lesz, nem csak a vizsgán elért eredmény befolyásolja.

A kommentár

Magyarból az érettségi vizsga két részből áll. Az egyik feladat egy ismeretlen szöveg értelmezése. Két szöveget kapnak a gyerekek, és a kettő közül kell kiválasztaniuk a számukra „kellemesebbet”. Az ismeretlen szöveg lehet irodalmi vagy nem irodalmi (!), verses vagy prózai (pl. naplórészlet, regényrészlet, vers vagy versrészlet). Az alapóraszámában tanuló diákok (A) a szöveg mellé segítő kérdéseket is kapnak, amelyekre a dolgozatban kell válaszolniuk. Nekik egy óra áll a rendelkezésükre a fogalmazás elkészítésére. Az emelt szinten tanulók (E) nem kapnak a szöveghez segítő kérdéseket, és nekik két óra alatt kell elkészülniük a dolgozattal.

A szövegeket nem ismerik korábról, hiszen ennek a feladatnak éppen az a jelentősége: képesek-e egy ismeretlen szöveggel irodalmi szempontból kezdeni valamit, az elsajátított irodalmi fogalomkészletet tudják-e alkalmazni egy történeti, irodalomtörténeti, biográfiai kontextusából kiragadott művön is.

Az esszékérdés

A vizsga második részében nincsen különbség a két csoport (E, A) feladata között, persze más-más szempontok szerint értékelik majd azoknak a dolgozatait, akik magasabb óraszámban tanultak magyart, és megint más szempontok szerint azokét, akik alapóraszámban. Ez a feladat egy esszékérdés megválaszolása. A tanulók két kérdést kapnak, azok közül kell az egyiket választaniuk. A kérdés a *Műfajok* anyagrészhöz kapcsolódik. Tehát, ha például ebben az anyagrészhöz elbeszélésekről tanultak, akkor az elbeszélésekkel kapcsolatban kapnak egy kérdést, amelyre az általuk olvasott és feldolgozott művek, valamint saját olvasmányélményeik alapján kell válaszolniuk. A kérdések többnyire meglehetősen tágak és látszólag nem túl nehezek, de éppen ezért nagyon fegyelmezetten kell tudni elkészíteni a munkát, hogy a dolgozat tartalmas és jól felépített legyen. Mutatóul idézünk egy kérdést: „*Melyek a jó novella kritériumai? Válaszát fejtse ki az olvasott művek alapján!*” Világos: bármennyire is „könnyednek” látszik a kérdés, ahhoz, hogy egyáltalán hozzákezdhessenek a munkához, alaposan tisztázniuk kell bizonyos műfaji és irodalomtörténeti problémákat.

A fogalmazás megírására két óra áll rendelkezésükre.

Az érettségi vizsga után a tanároknak – minden tantárgyból – lehetőségük van átnézni a feladatokat, és részletesen értékelni őket. Ez azért is fontos, mert megjegyzéseik, észrevételeik alapján befolyásolhatják a külső szakember által elvégzendő osztályozást.

Értékelési eljárások

A tanuló a végső értékeléskor tantárgyanként maximum hét pontot, továbbá a tudáselmélet és a szakdolgozat révén még három pluszpontot szerezhethet. Így, mivel mindenki hat tantárgyat tanul, a megszerezhető maximális pontszám $45 (6 \times 7 = 42, 42 + 3 = 45)$.

Természetesen magyarból is hét pontot szerezhhetnek a diákok. A megszerezhető hét pont több elemből áll össze, amelyet a következő oldal táblázata szemléltet.

A táblázat értelmezése

Az írásbeli érettségi

Jól látható, hogy az értékelésben az írásbeli érettségi vizsga nyom a legtöbbet a latban, ötven százalékkal vesz részt a végső érdemjegy kialakításában. Miután megírták a dolgozataikat a gyerekek, az iskola postán továbbítja azokat az értékelésért felelős IB-szervezetnek, ahonnan a szakembernek utalják át a dolgozatokat, aki értékeli azokat. Az értékelőt nem ismerik az iskolák, és hasonlóképpen az értékelő sem ismeri sem az iskolában tanuló diákokat, sem az ott tanító tanárokat.

Az érettségín szerezhető pontok

Értékelendő munka	Kapcsolódó anyagrész	Időpontja	Százalékos részesedés az eredményből	Értékelés módja
1.1. Írásbeli érettségi vizsga				
1.1.1. Szövegmagyarázat		vizsgaidőszak	50%	külső
1.1.2. Esszékérdés	3. rész			
1.2.1. Világirodalmi tanulmány	1. rész			
1.2.2. Világirodalmi házidolgozat	2., 3. vagy 4. rész	év közben	20%	külső
2. Szóbeli munka				
2.1. Évközi szóbeli munka	2., 4. rész	év közben folyamatosan	15%	belső
2.2. Szóbeli vizsga	2. rész	a második év vége felé	15%	belső, külsőleg módosítható

A dolgozatokat négy szempontból vizsgálják meg. Ez a négy szempont a következő:

- A) A feladat megértése
- B) Gondolatgazdagság
- C) Gondolatok kifejtése
- D) Nyelvhasználat

A szempontok értelmezése természetesen nem önkényes. Egy nem túlságosan bonyolult, de azért kellően aprólékos leírás adja meg, hogy mit is takarnak a fenti címkék. Természetesen mind a tanárok, mind a diákok ismerik ezeket a leírásokat.

Tehát mind a két dolgozatot négy-négy szempont szerint értékeli egyenként egytől ötig terjedő skálán. Így egy-egy dolgozatra minimum négy, maximum húsz pontot lehet szerezni. Ez azt jelenti, hogy az írásbeli érettségi vizsgán nyolctól negyven pontig értékelhető egy tanuló teljesítménye.

Meglehet, hogy mindez egy kicsit bonyolultan hangzik, de valójában nem az. Hadd szemléltessük ezt egy példán!

Képzletbeli tanulónk, *Rózsa Ágnes* megírta a dolgozatait. A kommentárt az értékelő a következőképpen osztályozta:

- A feladat megértése: 4
- Gondolatgazdagság: 4
- A gondolatok kifejtése: 3
- Nyelvhasználat: 3

Az esszékérdésre benyújtott fogalmazást pedig így:

- A feladat megértése: 4
- Gondolatgazdagság: 5
- A gondolatok kifejtése: 4
- Nyelvhasználat: 4

Az adott részjegyeket összesítve tehát *Rózsa Ágnes* 31 pontot szerzett. Ez a pontszám a végső jegyben ötven százalékkal szerepel majd.

A házi dolgozatok

A világirodalmi anyagrészhez kapcsolódik ez a feladattípus. Azok, akik alapóraszámban tanulnak (A), csak a tanulmányt írják meg, akik magasabb óraszámban (E), azok a tanulmányt és egy másik házi dolgozatot.

Világirodalmi tanulmány

Az a feladat jóval kisebb jelentőségű az összértékelés szempontjából, mint az érettségi vizsga fogalmazásai, mindössze 20%-kal vesz részt a végső jegy kialakításában. Amint azt már láttuk, a *világirodalmi* anyagrészhez kapcsolódik. A gyerekek önálló munkát végeznek, és a dolgozatok értékelését, csakúgy mint az írásbeli érettségi vizsga dolgozatait, külső szakember végzi el.

Ezúttal csak három, természetesen ismert értékelési szempont van:

- A) Feladatkielölés és a gondolatok érdekessége
- B) Ismeretek és a művek megértése
- C) A gondolatok kifejtése

Forduljunk ismét az elképzelt dolgozatíróhoz, *Rózsa Ágnes*hez, aki – tegyük fel – a következő eredményeket érte el:

Feladatkielölés és a gondolatok érdekessége:	5
Ismeretek és a művek megértése:	5
A gondolatok kifejtése:	5

Igy *Rózsa Ágnes* összesen 15 pontot szerzett erre a feladatra. Ez a pontszám a másik típusú világirodalmi dolgozat eredményével együtt 20 százalékkal fog majd részt venni a végső jegyben.

Világirodalmi házi dolgozat

Annak, aki emelt szinten (E) tanulja a magyart, a világirodalmi házidolgozatot is el kell készítenie. A dolgozatot ismét három szempont szerint értékelik:

- A) Feladatkielölés és a téma megközelítése
- B) Ismeretek és a művek megértése
- C) A gondolatok érdekessége

Rózsa Ágnes eredménye:

Feladatkielölés és a téma megközelítése:	5
Ismeretek és a művek megértése:	4
Gondolatok érdekessége:	4

Erre a munkájára tehát 13 pontot szerzett.

Szóbeli munka

A szóbeli munka két részből áll: az évközi munka folyamatos értékelése, valamint egy szóbeli vizsga. Tulajdonképpen ez az egyetlen terület, ahol a tantárgyat tanító tanár értékelése közvetlenül beleszámít a végső jegybe (30 százalékban).

Az évközi munka

Minden tanuló munkáját a tanárnak folyamatosan nyilván kell tartania. Ezt bármilyen formában megtehetjük. Az alábbi táblázat mutat egy lehetséges nyilvántartást.

Név: <i>Rózsa Ágnes</i>		Évfolyam: <i>III. B</i>				Csoport: <i>Emelt szintű</i>	
Dátum	A szóbeli megnyilatkozás típusa	Értékelés				Megjegyzés	
<i>96. febr.</i>	<i>"Előadás opponensekkel Hajó motívum a Nyugatosok költészetében"</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>Kibőltetve felépített előadás, de a vitában nem meggyőzően érvelt</i>	
		<i>5</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>3</i>		
		<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>		
		☐	☐	☐	☐		
		<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>		
		☐	☐	☐	☐		
		<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>		
		☐	☐	☐	☐		

Minden tanulónak legalább ötször szóban is meg kell nyilatkoznia a tanórákon: kiselőadás, vitavezetés, egy szabadon választott mű vagy műrészlet bemutatásának formájában stb.

Ezeket a megnyilatkozásokat ismét négy szempontból értékeljük, egytől ötig terjedő skálán.

- A) Nyelvhasználat
- B) Művek ismerete
- C) Gondolatgazdagság és előadásmód
- D) Irodalmi érzékenység, relevancia

Nagyon pontosan meghatározza az IB, hogy mit is jelentenek ezek a kategóriák.

A tanár folyamatosan vezeti ezt a nyilvántartást, és annak alapján a második év vége felé megadja a saját értékelő jegyeit a tanulóknak. Ugyan a nyilvántartás alapján adunk jegyet, de ez nem átlagolást jelent, hanem azt kell megmondani a jeggyel, hogy a kétéves munka eredményeképpen milyen szintre jutott el a tanuló, hogy milyen a felkészültsége a program végén.

Itt tehát ismét maximum 20 pontot ($4 \times 5 = 20$) kaphat a tanuló. Ez 15 százalékkal számít majd bele a végső jegyébe.

Például, *Rózsa Ágnes* eredménye lehet:

Nyelvhasználat:	4
Művek ismerete:	5
Gondolatgazdagság és előadásmód:	4
Irodalmi érzékenység, relevancia:	4
Összesen 17 pont.	

A szóbeli vizsga

A szóbeli vizsga a *Közelítések az irodalomhoz* anyag részéhez kapcsolódik. A vizsgát az iskola bonyolítja, a vizsgáztató pedig maga a tanulót tanító tanár. A vizsgának az egyik legfontosabb formai sajátossága, hogy a feleletet magnetofonra kell venni.

A vizsga anyaga egy, a gyerekek által már korábbról ismert szöveg vagy szövegrészlet magyarázata. A vizsgáztatás időpontját az iskola jelöli ki; sor kerülhet rá közvetlenül a *Közéltések az irodalomhoz* anyagrészt után vagy később, a teljes magyarprogram végén.

Amikor elkezdődik a vizsga, akkor a vizsgázó húz egy tételt – vagyis egy szöveget –, illetve egy a szöveghez kapcsolódó kérdést (pl. egy *Tóth Árpád*- vagy *Petőfi*-verset, vagy egy részletet a Buda halálából). Ezután (felügyelet alatt) felkészülhet a feleletére, természetesen nem használhat semmilyen könyvet vagy jegyzetet. Amikor elkészült, megkezdí vizsgafeleletét, amely nem a tanárral folytatott beszélgetés, hanem önállóan kell elmondania a gondolatait.

A magyarázat nem merülhet ki tartalmi ismertetésben. A követelmény a vizsgázóval szemben az, hogy felismerje a szöveg *tartalmi, nyelvi, stilisztikai* és *szerkezeti* elemeit; nyomásait, megfigyeléseit képes legyen megfelelően kifejezni. A szöveghez mellékelt kérdés vagy kérdések ebben segítik a vizsgázót.

A vizsgáztató tanár a következő négy szempontból értékeli a feleletet egytől ötig terjedő skálán (tehát ismét maximum 20 pontot lehet elérni):

- A) Nyelvhasználat
- B) Művek ismerete
- C) Gondolatgazdagság és előadásmód
- D) Irodalmi érzékenység, relevancia

Említettük, hogy magnetofonra vesszük a feleleteket. Erre azért van szükség, mert – meghatározott szabályok szerint kiválasztva – mintafeleleteket kell elküldeni az értékelésért felelős központi IB-szervezetnek, amely szakember közreműködésével értékeli az iskolai tanár munkáját, és ha szükséges, módosítja az általa adott jegyeket.

Tegyük fel, hogy képzeletbeli tanulónk, *Rózsa Ágnes* 16 pontot szerzett a szóbeli vizsgán. Ez a pontszám 15 százalékkal fog beleszámítani a végső jegybe.

Immár, ismerve *Rózsa Ágnes* összes szerzett pontszámát, könnyen kiszámíthatjuk, hogy hány százalékos teljesítményt nyújtott. Ezt mutatja meg a következő táblázat.

Rózsa Ágnes pontjai

Értékelendő munka	Maximálisan megszerezhető pontok	Részesedés az eredményből	Rózsa Ágnes pontjai	Rózsa Ágnes százalékos teljesítménye
1.1. Írásbeli érettségi vizsga				
1.1.1. Szövegmagyarázat	20 pont	50%	14 pont	$(40/50) \times 31 =$
1.1.2. Esszékérdés	20 pont		17 pont	38,75%
1.2.1. Világirodalmi tanulmány	15 pont		15 pont	$(30/20) \times 28 =$
1.2.2. Világirodalmi házidolgozat	15 pont	20%	13 pont	18,67%
2. Szóbeli munka				$(20/15) \times 17 =$
2.1. Évközi szóbeli munka	20 pont	15%	17 pont	12,75%
2.2. Szóbeli vizsga	20 pont	15%	16 pont	$(20/15) \times 16 =$
				12%
Osszesen:	110 pont	100%	92 pont	82,17%

A százalékos teljesítmény (82,17%) ismeretében átszámítható *Rózsa Ágnes* eredménye az egytől hétig terjedő skálára. Az így megszerzett pontszám fog beleszámítani a végső IB-eredménybe.

A százalékos eredményről az érdemjegyre történő átszámításkor alkalmaznak egy korrekciós módszert, amelynek a segítségével az egyes teljesítmények össze-mértetnek az átlagteljesítménnyel. Így, ha egy-egy teszt vagy egyéb típusú feladat valamelyik évben nehezebbre vagy éppen könnyebbre is sikerül, még akkor is összevethető marad a tanulók teljesítménye a korábban IB-bizonyítványt szerzett gyerekek teljesítményével. Talán nem kell hangsúlyozni, hogy így azok a felsőoktatási intézmények, amelyek IB-s diákokat fogadnak, elég nagy pontossággal tudhatják, hogy mire is számítsanak, amikor felvesznek egy-egy Nemzetközi Érettségi bizonyítványt szerzett tanulót. Továbbá az egyes IB-iskolák hatékonysága is könnyen nyomon követhető.

Meglehet, az elmondottak alapján, bonyolultnak hat az egész eljárás, de vigasztaló, hogy a számításokat nem a tanárnak kell elvégeznie, és pusztán a teljesség kedvéért foglalkoztunk vele ilyen részletesen.

*

Befejezésül hadd foglaljuk össze, mit tartunk nagyon hasznosnak mindabból, amit a magyartanítástól megkövetel a Nemzetközi Érettségi rendszere.

A művek „célrányos” feldolgozása, vagyis az, hogy mindegyik tanulmányozott regényhez, novellához egy-egy meghatározott feladattípus tartozik, sokkal koncentráltabbá teszi a munkát. Bár kevesebb szerzővel való megismerkedésre ad lehetőséget ez a tematika, és sokszor az időrendiséget is felrúgja, elmélyültebb munkát biztosít. Az értékelési szempontok sokoldalúak, világosak és nyilvánosak. Tanár és diák egyaránt tisztában van azzal, hogy mitől tekinthető egy felelet vagy egy fogalmazás kiválónak vagy éppen gyengének; ez a felkészülést is, az értékelést is könnyebbé teszi. Az IB lehetőséget ad olyan képességek elsajátítására, gyakorlására, amelyekre a hagyományos magyartanításban nem tudunk és többnyire nem is fektetünk elég nagy hangsúlyt. A tanuló végső jegye számos részjegyből áll össze, amelyek jelentős részét nem is az őt tanító tanártól, hanem külső értékelőtől kapja – a külső értékelés pedig mind a tanárt, mind a gyermeket ösztönzi, és az értékelést objektívabbá teszi.

A Nemzetközi Érettségi kétéves oktatási ideje alatt alapvetően megváltozott tanári magatartásunk és tanári munkánk a magyar irodalom tantárgy tanítása során. Át kellett gondolnunk, hogy mennyire vagyunk hatékonyak, hiszen a végső eredmények mérése tőlünk függetlenül történik.

A Nemzetközi Érettségi által megkövetelt új módszerek és követelmények azt erősítették meg bennünk, hogy rendkívül alapos, permanens tanári munka biztosíthatja azt, hogy tanítványainkkal a „... tudás oltáráról a tüzet vegyük el és ne a hamut” (*Szent-Györgyi Albert* idézi Fouchet gondolatát *Az örült majom* című könyvében.)